www.turkishstudies.net/language

Turkish Studies - Language and Literature

eISSN: 2667-5641

Research Article / Araştırma Makalesi

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY
Sponsored by IBU

Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinde Yanlış Batılılaşmanın Kadın-Erkek İlişkilerine Yansımaları

The Reflections of the Wrong Westernization to Women-Men Relations on the Stories of Omer Seyfettin

Hamza Aydoğdu*

Abstract: Ömer Seyfettin, who lived between 1884 and 1920, is an important step in the Turkish story. Although he has works in the field of poetry and prose, he is known mostly for his short stories in literary life, and he is fully committed to writing himself by resigning from his military service. He has succeeded in reflecting the Turkish society within the framework of his ideas in his stories, which are generally fed from current events. Ömer Seyfettin, who lived in the most complicated and open to changes in Turkish history, served as a soldier for most of his short life, and witnessed political changes and suffering, especially II. In his stories that he wrote after the Constitutional Monarchy, he included important concepts of social life such as male-female relations, marriage and love and examined the situation of Turkish society within the framework of these concepts before and after. In his turbulent times in the last years of the Ottoman Empire, the state and society experienced the confrontation he faced in encountering the west. The degeneration observed in the society around the stages of marriage, female-male relations and westernization find their place in the stories. Accordingly, the criticisms that are mentioned in Ömer Seyfettin's stories will be examined with examples from the texts.

Structured Abstract: Introduction

Expressing the problems, shortcomings and possible ways out of the society he lived in during his short summer, Ömer Seyfettin is one of the most studied topics. Westernization and its effects on society come. Ömer Seyfettin, who is also an idea person, uses his stories as a medium for the spread of his social ideas to society. Ömer Seyfettin, who lived in the most complicated and open to changes in Turkish history, served as a soldier for most of his short life, witnessed political changes and suffering, especially II. In his stories that he wrote after the Constitutional Monarchy, he included important concepts of social life such as male-female relations, marriage and love and examined the situation of Turkish society within the framework of these concepts before and after. The degeneration observed in the society around the stages of marriage, female-male relations and westernization find their place in the stories. Accordingly, the criticisms that are mentioned in Ömer Seyfettin's stories will be examined with examples from the texts.

The Aim of Study and Method

Ömer Seyfettin is content to reveal all this by observing with a rigorous sociologist's eyes; determines the gravity of the situation by using cartoonization method by avoiding guiding and giving lessons. In this

* Dr., Milli Eğitim Bakanlığı (Personel Genel Müdürlüğü)
Dr., Ministry of Education (Directorate General Of Personnel)
ORCID 0000-0002-7363-7542
hmzaydogdu@gmail.com

Cite as/ Atıf: Aydoğdu, H. (2020). Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde yanlış Batılılaşmanın kadın-erkek ilişkilerine yansımaları. *Turkish Studies - Language*, 15(2), 925-934. <https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.43438>

Received/Geliş: 07 May/Mayıs 2020

Accepted/Kabul: 20 June/Haziran 2020

Copyright © INTAC LTD, Turkey

Checked by plagiarism software

Published/Yayın: 27 June/Haziran 2020

CC BY-NC 4.0

regard, in this article, starting from the aforementioned stories, issues such as women's-male relations, marriage, corruption that occurs in the society before and after westernization will be tried to be addressed.

Findings and Interpretation

One of the points Ömer Seyfettin criticizes in Turkish society is the issue of marriage. Marriages in Turkish society are especially criticized for their traditional style. Arbitrary marriage poses great problems not only for women but also for men.

One of the topics Ömer Seyfettin mentioned in his stories is the issue of marriage with foreigners. Behzat Bey, who wants to marry Mademoiselle Suprik in "Cotton Thread", proves that there is no obstacle in their marriage. Islamic men can scout with their Christian daughters. Especially we Turks have benefited from this permit of our religion.

One of the drawbacks of Ömer Seyfettin's stories caused by false westernization and impeccable admiration is the damages to the family institution. The first of these is the subject of "deception". Ömer Seyfettin also includes this problem in his stories. However, the remarkable point here is that although men tend to be deceived, this attitude in women occurs mostly in the framework of marriage or relationships with foreigners. Men, on the other hand, deceive the person they are with in traditional marriage or relationships.

According to Ömer Seyfettin, the most important weakness of women is apparel-curiosity; to decorate. According to them, it is possible to decorate any disease. The doctor who writes that she is sick in the story "Turkish Recipe" writes the following prescription: "Every morning, wash your hands and face with cold water. The last figure he sees in the fashion newspapers is to order two tailors immediately. A heavy lustrous coat. At least seven pieces from the last diamonds and pearls will be taken immediately. ("Turkish Recipe": 871) But there are no other interests other than finding a rich husband to meet the ornamental needs of women.

For the reasons we have listed, there is only one reason for social unrest and disruption, according to Ömer Seyfettin; false westernization. According to him, it is not westernized by trying to impose certain changes to the society in a top-down manner without examining the past properly. Turks, moving away from their own values and traditions, have forgotten that they were happy once, and they embraced the western habits they could never be like, no matter how enthusiastic they were. The old happy times remained in stories that listen to fairy tales in the language of older people.

Evaluation and Conclusion

Ömer Seyfettin, who lived in the most turbulent time of the Turkish society, has tried to show the dilemmas, crises and prescriptions of his age in his works. Especially in his stories where he lived as a narrative time, he observed the society through his own idea window. In his observations, he gave a clear place to his criticism and focused on the disruptive aspects of the society. In his stories, the writer described the men and women who wanted to marry, the view of society to marriage, the duties of women and men in the marriage institution, people who were assimilated as a result of false westernization, and those who happened to marry foreign women and places in a humorous way. Ömer Seyfettin tried to show the disadvantageous result of the society, which, in a way, reflects the issues in a current style with live examples in order to reflect the crisis of the society. The writer, who thinks that the map of exiting this turmoil lies in the origins and true culture of the Turkish identity in line with his political thoughts, expressed the longing for the old times in his works and stated that the solution is to return to the times when the values of national consciousness and Turkish culture correspond to the society.

Keywords: Ömer Seyfettin, Story, Woman-Man Relations, Wrong Westernization

Öz: 1884-1920 yılları arasında yaşayan Ömer Seyfettin, Türk hikâyesinin önemli yapı taşlarından biridir. Şiir ve nesir alanında eserleri yanında daha çok yazın hayatında kısa hikâyeleri ile bilinen yazar, askerlik görevinden istifa ederek kendini tamamen yazmaya adanmıştır. Genellikle güncel olaylardan beslenen hikâyelerinde fikirleri çerçevesinde Türk toplumunu yansıtmada başarılı olmuştur. Türk toplumunun içinde bulunduğu durumu, yaşadığı değişimleri öncesi ve sonrasıyla karşılaştırmalı incelemiştir. Doğu ve Batı kültürüne vakıf olarak fikri ve kültürel çelişkileri bizzat yaşayan bir düşünce insanıdır. Türk tarihinin belki de en karışık ve değişimlere açık olan döneminde yaşayan, kısacık hayatının büyük bölümünde asker olarak görev yapan, politik değişimlere ve çekilen sıkıntılara bilfiil şahit olan Ömer Seyfettin aynı zamanda bir fikir insanı

olarak hikâyelerini sosyal fikirlerinin topluma yayılması için bir mecra olarak kullanmıştır. Özellikle II. Meşrutiyet sonrası yazdığı hikâyelerinde kadın-erkek ilişkileri, evlilik ve aşk gibi toplum hayatının önemli kavramlarına yer vermiş ve söz konusu kavramlar çerçevesinde Türk toplumunun içinde bulunduğu durumu, yaşadığı değişimleri öncesi ve sonrasıyla irdelemiştir. Osmanlı Devleti'nin son yıllarında devletin ve toplumun içinde bulunduğu çalkantılı dönemde batı ile karşılaşmada yaşadığı bocalamayı hikâyelerinde işlemiştir. Evliliğin aşamaları, kadın-erkek ilişkileri ve batılılaşma etrafında toplumda gözlemlendiği yozlaşmalar hikâyelerde kendilerine yer bulur. Bu doğrultuda Ömer Seyfettin'in söz konusu hikâyelerinde mezkûr meseleler incelenecek yazarın topluma dair yer yer mizahi bir üslupla gündeme getirdiği eleştirileri, metinlerden örneklerle irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Ömer Seyfettin, Hikâye, Kadın-Erkek İlişkileri, Batılılaşma.

Giriş

Kısa süren yazın hayatı boyunca ¹ içinde yaşadığı toplumun sorunlarını, eksikliklerini ve olası çıkış yollarını dile getiren Ömer Seyfettin'in en çok işlediği konulardan biri de batılılaşma ve onun toplum üzerindeki etkileri gelir. Aynı zamanda bir fikir insanı olan Ömer Seyfettin, hikâyelerini sosyal fikirlerinin topluma yayılması için bir mecra olarak kullanır. Kısacık hayatının büyük bölümünde asker olarak görev yapan, politik değişimlere ve çekilen sıkıntılara bilfiil şahit olan Ömer Seyfettin, özellikle II. Meşrutiyet sonrası yazdığı hikâyelerinde kadın-erkek ilişkileri, evlilik ve aşk gibi toplum hayatının önemli kavramlarına yer vermiş ve söz konusu kavramlar çerçevesinde Türk toplumunun içinde bulunduğu durumu, yaşadığı değişimleri öncesi ve sonrasıyla irdelemiştir.

On altıncı asrın sonuna değin bilim ve teknolojide Avrupa'nın önünde olan ve on yedinci asırdan itibaren ise batıdaki yenilikleri takipte olan Osmanlı toplumunda (Budak, 2008: 19) on dokuzuncu asrın son yarısında art arda gelen savaşlar ve siyasi yenilgilerin yol açtığı buhranın nedenlerinden biri de batılılaşma olarak görülmüştür. İnci Enginün'ün deyişiyle hikâyelerini “yirminci yüzyılda yaşama şuuru ve gerçekliği” içinde kaleme alan Ömer Seyfettin, gerilemenin sebeplerini yanlış batılılaşmada ve milli şuurun noksanında bulur (Enginün, 2007: 157). Söz konusu dönemde Osmanlı toplumunda yaşanan ve Ömer Seyfettin'in hikâyelerine yansıyan değişimler; batılılaşma ile birlikte ortaya çıkan yeni kıyafet tarzları, eğlence anlayışları, toplum hayatında kadının rolü, meşru ve gayri meşru kadın-erkek münasebetleri olarak sayılabilir. Ömer Seyfettin, bütün bunları titiz bir sosyolog gözüyle gözlemleyerek ortaya koymakla yetinir; yol göstericilikten, ders vermekten kaçınarak yer yer karikatürize etme yöntemiyle durumun vahametini tespit eder. Bu doğrultuda bu makalede söz konusu hikâyelerden² hareketle, kadın-erkek ilişkileri, evlilik, batılılaşma öncesi ve sonrasında toplumda ortaya çıkan yozlaşma gibi hususlar ele alınmaya çalışılacaktır.

1. Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinde Yanlış Batılılaşmanın Kadın-Erkek İlişkilerine Yansımaları

1.1. Geleneksel Evlilik

Ömer Seyfettin'in Türk toplumunda eleştirdiği noktalardan biri evlilik konusudur. Türk toplumundaki evlilikler özellikle geleneksel tarzlarıyla eleştirilir. Görücü usulü evlilik sadece kadınlar için değil erkekler için de büyük sorunlar doğurmaktadır.

¹ Ömer Seyfettin'in Edirne Askeri İdadisi'nde okuduğu sırada “F.Nezihî” takma adıyla *Mecmua-i Edebiyye*'de 20 Aralık 1900'de yayınlanan Terâne-i Giryân adlı şiirinden ölüm tarihi olan 6 Mart 1920'ye kadar yaklaşık yirmi sene süren yazın hayatı vardır.

² Çalışmamızda kaynak olarak Nazım Hikmet Polat'ın hazırladığı aşağıda künyesi verilen kitap kullanılmıştır; çalışmamızın geri kalanında hikâyelerden alıntılanan bölümler söz konusu kitaptaki sayfa numaraları verilmek suretiyle gösterilecektir. (Ömer Seyfettin, *Bütün Hikâyeleri*, haz. Nazım Hikmet Polat, 3.Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2019.)

Yetişkin bir erkek ve kadının evlenmeleri için önlerinde çeşitli engeller vardır. Erkekler ‘on dört yaşına girdi mi annesinden, ablasından, kız kardeşinden ve nihayet teyzesinden ve halasından başka bir kadının yüzünü göremez’ (Aşk Dalgası: 248). Evlenmek istediğinde annesiyle görüşür ve kaderi artık onun elindedir. Annelerin “[e]n birinci emelleri oğullarına yahut kardeşlerine güzel bir kız değil aksine çirkin bir kız almaktır. Görücü olarak gittikleri evi tanımazlar. Erkekler de onlara güvenir. Ancak neticede görülür ki aranan kadın güzel değil aksine çirkindir. Çirkin kadın bulmak da o kadar zor değildir.

Yazar-Anlatıcıya göre bu aratışın en önemli sebebi annenin evdeki otoritesi ve oğluna olan aşırı sevgisinden kaynaklanmaktadır. Çünkü güzel bir kadın anne için ciddi bir rakip olarak görülür. Ona gönlünü kaptıran oğul, zamanla onun dileklerinin peşinden yürür. Böylece annenin unutulma ihtimali doğar. Pabuçlarının dama atılacağını düşündükleri için de oldukça korkar ve hatta çıldırma derecesine gelirler. Çirkinin şansı da buradan gelir. Bu vesile ile İstanbul güzellerinin büyük bir kısmı evde kalırlar ve ömürleri koca beklemekle geçer. Güzelliği, cazibesi ve sevimliliğiyle evde kalan bu ‘zavallı’ kızlar böylece görücü usulüyle evliliğin kıskacında acı çekerler. Bir de ‘bilmişlikleri’ var ki bu da esasında görücü hanımlarının hiç beğenmedikleri fakat gerçekte kusur bulmak için ortaya attıkları bir bahanedir:

‘A, kardeş, çok güzel ama şeytan gibi çokbilmiş... Biz oğlumuz ecinni değil, kız almak isteriz’ derler. Gayeleri tombul, beyazca, sessiz, mıymıntı, budala, cahil, islanmış tavuğa benzeyen kızlardır. Böyle bir kıza rast geldiler mi; ‘ah, işte bir melek!’ diye haykırırlar ve başlarlar oğullarına, kardeşlerine mübalağalandırarak anlatmağa... .., ‘adınız ne, efendim?’ sualine cevap veremeyen şaşkın, temiz, beyaz ve biçimsiz bir et yığınının başka bir şey göremez.’ (Aşk Dalgası: 251).

Evlilik konusunda oğullarının bir söz hakkı olmadığı gibi onların güzellik anlayışları ve istekleri de önemli değildir. Oğulun ‘Anneciğim, gözü mavi, boyu kısa, kendi muhacir olmasın... Ne olursa olsun.....Aman bu üçüne dikkat et.’ diye tembih etse de gerdek gecesi karşısındaki manzara şöyle olur:

‘... duvağı kaldırıncı: Çiğ mavi iki göz...

Ayakta duruyordu., başı benim belimin hizasına bile gelmiyordu. Konuşmağa başladık. Ah, o muhacir sigaları... Geliri, gideri, yaperi, ideri! Gözlerim karardı. Sanki dünya kafama yıkıldı.’ (Bir Temiz Havlu Uğruna: 761).

Hal böyle olunca erkeğin yapacağı bir şey yoktur. Mecburen hiçbir şeyi sorgulayamaz sorgulayamaz ve yazarın ifade ettiği gibi kismetine düşen ‘et yığıntısına’ razı olur. Ömrünü birlikte geçireceği kişi görücünün buyurduğu şansıdır. Gerçekte bu şansızlık içinde orduya asker yetiştirmekten başka görevi olmaz. Kaçınılmaz sondan kurtulmanın yolu yoktur (Aşk Dalgası: 253).

Erkeklerin kaderi görücülerin ve annelerin merhametinde çizilirken bu zımnî evliliğe rıza gösteren ve tüm sakıncalarına rağmen yine de görücü usulü evliliği çıkış yolu olarak görenler; hatta annesinin bulduğu ve beğenmediği halde evlenmek zorunda kaldığı karısını sırf ‘ezberden evlenmeyi kabul ettikten sonra ayrılmak ... cinayetti’ (Bir Temiz Havlu Uğruna:762) diyerek eşini boşamayan ve kaderine razı olan talihsiz erkekler de vardır. Bazısı içinse bu evliliğe katlanmanın ferahlatıcı yanı yalnızlıktan kurtulmaktır:

‘Evet, ben de herkes gibi evleneceğim. Beş bin sene evvel yine bu güneşin altında tekrarlanan bir Finland meselini hatırlıyorum: ‘Hayat yalnızken pek kederlidir. İnsan çift oldu mu, bu hayat daha lâtif olur. Üçleşince hayat pek tatlıdır.’ Ben, artık bu ‘yalnızlık’tan kurtulmalıyım.’ (İlk Düşen Ak:1140).

Görücü usulü evliliğin erkekler nezdinde bir haksızlığa yol açması gibi genç kızlar nazarında yıkımı daha da büyüktür. Hatta büyük köşklerde şımartılarak büyütülen genç kızlar bile gün gelir

istemedikleri halde abus bir zabite verilebilir. Üstelik henüz on sekiz yaşına bile girmeden. (Birdenbire: 1146) Yine 'Antiseptik' öyküsünde de on yedi yaşında bir genç kız, sırf ailenin zenginlik ve makam hırsına ve açgözlülüğüne kurban olarak bir asır yaşında bir sefirle evlendirilmek istenir. (Antiseptik: 895)

Ömer Seyfettin, sadece görücü usulüyle genç kızların evlenmelerini değil diğer taraftan evlilik sonrası yaşadıkları dramlara da göndermelerde bulunur. İstemedikleri biriyle evlenmelerinin ruhlarında yarattığı travma dışında aynı zamanda kocalarından şefkat görmeyen de birçok kadın vardır. Bunlardan biri zenginliğine, güzelliğine ve eğitimine rağmen zifaf gecesi karnı guruldadı diye genç kadın kocası tarafından terk edilen talihsiz bir kadındır. (Gurultu: 291).

Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde böylelikle geleneksel evliliğin sonucunda talihsiz karakterler olarak kendilerine yer bulan birçok genç kıza da rastlamak mümkündür. Onlar bazen bu ruh hallerini bir monolog şeklinde de olsa dile getirirler. Modern bir fabl örneği olarak da okunabilme imkânı veren ve "Bir genç kızın defterinden kopya edilmiştir" alt başlığıyla sunulan "Horoz" ve "Dünyanın Nizamı" adlı hikâyelerinde insanlar kümes hayvanlarıyla karşılaştırılır. "Horoz"da evlenmek istemediği için ailesi tarafından baskı gören genç kız, isyanını ifade ederken kadın-erkek ilişkisini tavuk ve horozla mukayese eder ve büyük suçluya ulaşır. En büyük kusur erkeklerdedir:

'.... ben erkeğin mahiyetini anladım. Benim kadar dünyada hiçbir kadın, bu zalimi anlayamamıştır. Ruhundaki manayı duydum. (...)

Ah bu tavuklar... Dünyada bunlar kadar sevimli, bunlar kadar kendi hâllerinde, bunlar kadar masum bir mahlûk var mıdır? Hayatları bütün bir fedakârlık destanıdır. Bizi beslemek için muntazaman yumurtlarlar. Cıvıv çıkarmak için haftalarca karanlıkta aç, susuz, kendi hararetleriyle yavrularını canlandırırlar. Sonra onları büyüyünceye kadar yerlerde buldukları en güzel tanelerden -obur oldukları hâlde- nefislerini mahrum ederler. Onları korumak için en müthiş hücumlara karşı kanat açarlar, Ama bu ulviyetleri, bu ahlakîyetleri sanki bir günahmış gibi Allah zavallıların başına korkunç bir bela musallat etmiştir: Horoz... Kümesin bu mağrur kralı zulümden başka hiçbir şeyden tat almayan müstebit bir Neron'dur. Vazife, fedakârlık, muhabbet, şefkat, merhamet nedir bilmez! Yalnız tuvaletiyle, kör boğazıyla, keyfiyle, nefsiyle meşgul bir geveze...' (Horoz: 1283-1284).

Oturdıkları evleri kümese, babasını horoza, erkek kardeşlerini sıraları gelince babalarından öğrendikleri zulmü kendi karılarına yapmayı bekleyen yavru horozlara, annesini cefakâr tavuğa ve anne-babasının yatak odalarını horozun sabahları üzerinde öttüğü tüneğe benzeten kahraman için evlilik böylesine korkunç bir olaydır. Fakat ikinci hikâyede horozlarının ölmesi üzerine kümeste ortaya çıkan düzensizliği görünce fikri değişir:

'Tavukların nizamı, hakikaten bozulmuştu. Horoz sağken dövüşmezlerdi. Şimdi birbirlerinin gözlerini oyuyorlardı. Bunlara bir baş, bir efendi, bir kral lazımdı. İşte kümes horozsuz kaldı mı perişan oluyordu. Ben sözde zavallı zalim efendilerini öldürmüştüm. Hâlbuki onun zulmü aynı lütufmuş! Biraz semirdiler... Ama hepsi son derece arsız, yüzüstü, hırsız, tembel oldu. Yumurtlamak kalktı. 'Yarın mutlaka bir horoz buldurmalıyım' diyordum. Yine dayak, gürültü, hareket başlayınca, bu sersem, bu dağınık hayvancıklar bir yere toplanacaklar, uykuyu, uyuklamayı, pineklemeği bırakıp güzel güzel yumurtlamağa, Hayat bundan başka bir şey miydi? (...) Evet, dünyanın nizamını bozmağa gelmeyecek. Yani... yani işte... horozsuz kümes mezarlığa benziyor vesselam!' (Dünyanın Nizamı, 1293).

Sağlam başlangıcı olmayan bir işten sağlıklı sonuçlar beklenemez. Ömer Seyfettin'in hikâyelerindeki evli çiftler bu sözü doğrular niteliktedir. Erkekler evin dışında sürekli maddi sıkıntıları kendilerine dert ederek beden ve ruh sağlıklarından olurlarken, kadınlar da bütün gün evde bir başlarına oturmaktan dolayı işsizlikten ve neşesizlikten fazla kilolu, hayalci ve histerik bir hal

alırlar. ‘Balkon’ adlı hikâyede nihayet emekli olduktan sonra yemek yemeye başlayan Muhsin Bey, ‘Bu, şişman bir adamdı. Sallana sallana kapıdan çıktı. Tekaiüt olduktan sonra doktorlara inat oburluğa, nargileye bir nihayet vermemişti. kıpkırmızı şiş yanakları onda yalancı bir sıhhatin daimi sevincini alevlendirirdi. Hâlbuki on senedir iyi olmaz bir kalp hastalığından mustarıptı., hanımı Hamdune Hanım “kocasının aksi, çok küskün bir kadındı. Meçhul bir matem sanki ruhunu ebediyen karartmıştı. Daima sinirli, az güler, hep heyecan içinde... Köşkün kapısından postacı geçse sapsarı kesilirdi. bir felaket haberi bekler gibiydi.” diye okuyucuya takdim edilir.’ (Balkon: 1129).

Evliliğin kuruluş biçimi gibi, gerekçeleri de birer toplumsal meseledir Ömer Seyfettin’in hikâyelerinde. ‘Sefir karısı olmak, ecnebi payitahtlarda hürmet, ...görmek hulyasıyla kabına sığmayan’ (Antiseptik: 896) kadınlar; “züğürde kız vermemek” için “... iş bulur, para kazanır, güzel bir ev açarsa nikâhı kıyarım!” diye kıızıyla evlenmek isteyen gence şart koşan ve yirmi sene nişanlı kalmalarına sebep olan babalar (Nişanlılar: 893); genç yaşta dul kaldığı ve evine bakacak bir erkek olmadığı için biricik kızını ‘[i]ri, çarpık burnuna, koyu patlumba, yağlı sarıya çalan kötü rengine, bodur boyuna, sübekten büzülmüş eğri bacaklarına bakmad[an]’ Hüsam Efendi’yle evlendiren anneler de (Havyar: 1097) hikâyelerde kendilerine yer bulurlar. ‘Gurultu’ adlı hikâyenin kahramanı evlenme isteğini şöyle açıklar:

‘Yakışıklı, alafranga bir gençtim. Yalnız bir kusurum vardı: Fakirlik... Babam daima boğazına kadar borç içinde yaşar, Kirada geziyorduk. İyi tahsil gören her fakir genç gibi ben de ‘saadet zenginlikten başka bir şey değildir-’ hakikatine kanaat getirdim, Saadet insanlar için bir haktır. Hak ise kuvvetti. Kuvvetin ise hayatta maddeleşmiş timsali ancak paraydı. Para ile ne olmazdı? Her şey, ... para ile gelir, ... para ile ... giderdi. Mektepten çıktıktan sonra yegâne düşüncem zengin olmanın çaresini aramak oldu. Ticaret de bizim işimiz değildi. Türkiye’de saadetin, yani servetin çıkacağı iki kapı vardı; ya baba, ya karı...’ (Gurultu: 289).

Erkeklerin evliliğe bakış açılarını da etkileyen ‘saadet’ anlayışı yukarıda belirtildiği üzere epey etkili olmuştur.

1.2. Yabancılarla Evlilik

Ömer Seyfettin’in hikâyelerinde değindiği konulardan biri de yabancılarla evlilik meselesidir. ‘Pamuk İpliği’ nde Matmazel Süprük ile evlenmek isteyen Behzat Bey, evliliklerinde bir mâni olmadığını ispat için ‘.... İslam olmaklığım hiçbir mâni teşkil edemez; İslam erkekleri Hristiyan kızlarıyla izdivaç edebilirler. Bazı hükümdarlarımızın zevceleri bile Hristiyan prensesleri imiş’ diyerek açıklama yapar. Matmazel Süprük, Türk ve İslam kültürüne meraklı biridir; Hristiyanlıkta bu tarz evliliğin demirden bir zincir olduğunu, İslam’da ise zincirin yerini pamuk ipliğinin aldığını, insanlığın doğuşunda herkesin istediği kişiyle serbestçe ilişki kurduğunu, evliliğin Yahudi icadı olduğunu, Müslümanlığın bir kolu olan “kızılbaş”ların ise bu serbestliği geri getirdiğini söyler. (Pamuk İpliği: 175)³.

‘Fon Sadriştayn’ın Karısı’ adlı hikâyede, okul yıllarında ‘Serçe Pehlivan’ diye çağrılan, tartıldığında otuz kilo gelen Sadrettin, evlenince maddi sıkıntılardan iyice elden ayakta düşer ve hava değişimi için Almanya’ya gider. Orada Alman bir kadın ile evli arkadaşının disiplinli, sıhhatli, tutumlu hayatını görünce, eski karısından boşanıp o da bir Alman kadınla evlenir ve beraber İstanbul’a gelirler. Sadrettin, yeni karısının tutumlu ve disiplinli hayat anlayışından dolayı sıhhati düzelir, maddi sıkıntılardan kurtulur ve hatta tasarruf yapmaya başlar. Fakat yazar-anlatıcı, tüm artlarına rağmen yine de Alman kültürünü ruhsuz ve Türk kültürüne aykırı bulur:

³ “Pamuk İpliği”nde Ömer Seyfettin, Matmazel Süprük’in ağızından İslam’da evliliği çeşitli gerekçelerle eleştirir. Bu, başlı başına ayrı bir çalışmaya konu olabilecek genişlikte ve bizim çalışmamız dışında olduğundan ayrıntılı bir biçimde irdelenmemiştir.

'Fon Sadriştayn'ın uzvî istirahatinden, her anına mantıkla hesap karışan saadetinden, çamaşır yıkayan, yemek pişiren, aşkından tiksiniyordum. Ta orada... şu küçük yalıcıkta müsrif, ... , narin, şık bir kadınla borç içinde,... tabiatın uyusuk sükûnu karşısında sessiz, yaşamak daha tatlı değil miydi?' (Fon Sadriştayn'ın Karısı: 663-664).

Nitekim bu hikâyenin devamı niteliğinde olan "Fon Sadriştayn'ın Oğlu" isimli öyküde Sadrettin'in ve Alman karısı Lida'nın çabalarına rağmen oğulları ne Türk ne Alman olabilmiş, kültürü gibi karakteri de oturmayan ahlak yoksunu biri olarak ailesinin yirmi beş sene biriktirdiği varidatı çalıp Amerika'ya kaçmıştır. Bununla beraber hikâyede Türkler için asrın en büyük dâhisi diye tanıtılan, Orhan Bey'in annesi Sadrettin'in terk ettiği eski karısıdır. Hikâyenin sonunda Sadrettin ile Orhan Bey'in annesi yüzleşir. Sadrettin *'vaktiyle hakikatini inkâr ettiği bir mabetten kovulan perişan bir dinsiz nedametiyle'* eski karısının huzurundan ayrılırken Ömer Seyfettin de görünürde maddi birtakım yararları olsa da bir Türk'ün bir Alman ile evlenmesinin zararlı olduğunu belirtir ve bu yolla hikâyenin yazıldığı dönemde ayyuka çıkan Alman hayranlığını eleştirir.

Yabancılar da evlenme konusunun işlendiği bir diğer hikâye 'Primo Türk Çocuğu'dur. Kendi kültüründen ve değerlerinden tamamen uzaklaşmış olan Kenan Bey, kendisini Bizans'tan kalma Rum zanneden Mösyö Vitalis'in kızı Grazia ile evlenmiştir. Türk kimliğinden uzaklaşıp İtalyan annenin çocuğu olan Primo ve Avrupalı olan baba üzerinden 1911 yılında Trablusgarp Savaşı neticesinde Selanik'te meydana gelen olaylar neticesinde ortaya çıkan Türklük bilinci resmedilir. Mehmet Kaplan'nın ifadesiyle aşırı Batı hayranlığı tesiriyle İtalyan bir kadınla evlenen mühendis Kenan Bey oğlunu tamamen İtalyan terbiyesi ile yetiştirir ve dolayısıyla Primo kendi dil ve kültürüne yabancılaşır (Kaplan, 2006: 211-212). Türklük düşüncesinin yüceltildiği hikâyede kendi değerlerini özümseyememiş Türklerin yabancılar ile evlenmesinin asimilasyona yol açacağı belirtilmektedir. (Primo Türk Çocuğu [1]: 212)

1.3 İhanet / Aldatma

Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde yanlış batılılaşma ve özentisiz hayranlığın yol açtığı sakıncalardan biri de aile kurumuna verilen zararlardır. Bunların başında ise "aldatma" konusu gelmektedir. Ömer Seyfettin, hikâyelerinde bu soruna da yer verir. Ancak burada dikkat çeken husus erkeklerin de aldatma meyli olmasına rağmen kadınlarda bu tavrın daha çok yabancılarla evlilik veya ilişkiler çerçevesinde ortaya çıkmasıdır. Erkekler ise geleneksel evlilik veya ilişkilerde birlikte olduğu kişiyi aldatır.

'Bir Vasiyetname' adlı hikâyede batılılaşma tesiriyle yozlaşmış bir adamın yeğenine yazdığı vasiyetname konu edilir. Hikâyenin birinci bölümünde yeğenine yazdığı vasiyetnamede *'.... Eğlenceden, kadından, kumardan, içkiden bıktım. Beş sene içinde birbiri üstüne üç mirasa kondum. artık hayatın yükünü taşıyamayacağım.'* (Bir Vasiyetname: 851) diyerek ölmeye karar verdiğini yazan anlatıcı yeğenine bıraktığı parayı bir program dâhilinde "yemesini" vasiyet eder:

'1. Daima dört metres bulundurmak. / 2. Kışları Mısır'da, İtalya'da; yazları İsviçre'de, Almanya'da en büyük şehirlerde, en otellerde geçirmek! / 3. Kumarı, içkiyi, eğlenceyi ... bir aşkla sevmek.' (Bir Vasiyetname: 851).

Hikâyenin ikinci bölümünde ise anlatıcı halsizlikten silahını şakağına dayayıp tetiği çekememiş, uyuya kalmıştır. Uyandığında 17 yaşındaki metresi Jülide'yi karşısında bulur. Jülide vasiyetnameyi okumuş ve anlatıcının intihar etmeyi düşündüğünü öğrenince çok üzülmüştür. Anlatıcıya ölümün yersiz olduğunu, yeğenine vasiyet ettiği programı pekâlâ kendisinin de uygulayabileceğini söyler: Ona kendisi gibi yirmi yaşını geçmemiş üç metres daha bulmasına yardımcı olacaktır.

'Harem' adlı hikâyede evlerinde Avrupalı toplantılar, kadın-erkek karışık sazlı sözlü eğlenceler düzenleyen Sermet Bey ile Nazan Hanım'ın düştüğü gülünç durum anlatılır. Sermet Bey ve Nazan Hanım, toplumda Türk kimliğinden uzaklaşarak kendilerine yer edinen tiplerdir. Nazan

Hanım, Türk adetleriyle dalga geçen adab-ı muaşeret kurallarıyla ‘*Merhaba, merhaba! Aleykümselam, hâk-i payiniz, keyf-i âliniz, refîka cariyeniz, mahdum bendeniz...*’ değil mi?...’ (“Harem”:790-791) diyerek alay eden, Avrupalıdan ziyade Avrupalı gibi davranan bir tiptir. Evlerinde oynanan tiyatroya, Frenk mukallitliğine dayanamadığını ‘.... *Frenkleri, Avrupalıları taklit! Dikkat olunursa bu ne çirkin şey... Frenklerin âdetlerini ... gayr-ı meşhur bir gayretle yapmağa çalışmak... Ne feci angarya...*’ (Harem: 790) diyerek ifade eden Sermet Bey, nihayet sessizliğini bozar ve evde tekrar haremlik-selamlığı tahsis eder. Fakat bu duruma kendisi de dayanamaz. Çünkü bütün bu alafranga görüntünün ardında karı-koca birbirlerini aldatmakta, kurdukları düzende sevgilileriyle rahat rahat görüşebilmektedirler. Düzenleri bozulunca sevgilileri ve aynı zamanda yakın dostları olan Refi-Meliha çiftinden Refi kadın kılığına girip Nazan Hanım’la, Meliha ise erkek kılığında Sermet Bey’le yakalanır. Durumun çarpıklığı ve mizahi yönü trajikomik bir son yaratırken Ömer Seyfettin, kültür yozlaşmasına dikkat çekmektedir.

‘Piç’ hikâyede aldatan kadındır. Hikâyenin kahramanı Ahmet Nihat, öğrenim görmek için Paris’e giden ve döndükten sonra Türk gelenek ve göreneklerinden hatta babasından bile nefret eden bir gençtir. Bir Fransız gibi giyinen, davranış ve yaşam biçimi olarak Fransızlar gibi olmaya çalışan bu genç, esasında bir yasak aşkın meyvesidir. Kocasını sevmediği için eşini yaşlı bir Fransız doktorla aldatan anne, tüm gerçekleri ölüm döşğinde oğluna anlatır. Sebep babasının çocuk isteme histerisidir:

‘Kocasını çocuk olmamasını kadına bağlayarak sürekli ona şiddet uygulamaktadır. kadın bir nevi kocasından intikam alarak onu aldatır. Kadın hiç pişmanlık duymaz aksine [kocasını aldattığı doktorla] birlikte gitmediği için pişmanlık duyar. Aynı duygular Ahmet Nihat için de geçerlidir..’ (Bektaş, 2019: 39).

Yazar, Ahmet Nihat ve annesi üzerinden Türk kimliğinden duyulan rahatsızlığın sonucu olarak avuntuyu batılılarda ve batılılaşmada bulan Türklerin yozlaşmasını eleştirir. Nihayetinde batı kültürü ve onun uzantıları Türk aile yapısını bozarak ahlaki yozlaşmaya zemin hazırlamaktadır.

‘Mürebbiye’ adlı hikâyede anlatılan aile, bir batılılaşma göstergesi olarak küçük kızlarına Adriyen adında ecnebi bir mürebbiye tutarlar. ‘*Bebek gibi güzel, sarı saçlı, mai gözlü bir kızcağız*’ (Mürebbiye: 1039) olan Adriyen, daha önceki mürebbiyeleri “*ya kapı arkasında ya bir kanepenin üstünde sıkıştırıp*” kovulmalarına vesile olan evin ergen oğlunun dikkatini çeker. Fakat oğlandan önce evin babası Adriyen ile birlikte olmaya başlar. Bir batılılaşma âdeti olan mürebbiye tutmak, babanın karısını aldatmasına yol açmıştır.

1.4. Kadınların Zenginlik Hayali, Giyim-Kuşam ve Süslenme Merakı

Ömer Seyfettin’e göre kadınların en mühim zaafı giyim-kuşam merakı ve süslenmektir. Onlara göre her türlü hastalığın defî süslenmekle mümkündür. ‘Türkçe Reçete’ adlı hikâyede hasta olduğunu söyleyen hanıma doktor şu reçeteyi yazar: ‘*Her sabah soğuk su ile ... yüzünü yıkamak. Moda gazetelerinden.... iki tayyörü hemen ısmarlamak. Ağır lutr bir manto. ‘Babayan’a son gelen elmaslardan, ... en aşağı yedi parça hemen alınacak.*’ (Türkçe Reçete: 871) Fakat kadınların süs ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için zengin bir koca bulmaktan başka çıkar yolları yoktur:

‘Ne yapmalıyım? Süslenebilmek için, iyi giyinmek için ya Rabbi?’ derdim. Kocaya varmak... Kadın eşyası, kadın süsü altından daha ağırdı. Yeni zenginlerin ekserisi de evli, yaşlı başlı adamlar. Onların içinden bir koca tahayyül etmek bir hülya...’ (Uçurumun Kenarında: 1296)

‘Zeytin Ekmek’ adlı hikâyede fakirlikten, her gün zeytin ekmek yemekten ağzı kokan Naciye, eski arkadaşlarının onu Fasih Bey’e pazarlamalarına akşam yiyeceği yemekleri düşünerek hiç ses çıkarmaz: ‘*Bir geceden ne olur? Bu akşam biraz sıcak yemek yerim! Yarın erkenden*

yanlarından kaçırım' (Zeytin Ekmek: 1051) diye düşünür. 'Uçurumun Kenarında' adlı öykünün kahramanı hem iffetini korumanın hem de süslenmenin kolayını bir terzihanede çalışmakta bulur:

'Güzel giyinmekten başka hiçbir hevesim, yoktu. Bu buhran içinde çırpınırken elime bir gazete geçti. Orada bir terzi ilanı gördüm.(...) 'Gündelik filan istemem.... Atölyede bedava dikeceksiniz.' [dedim.] Bu arzum prömiyere garip göründü. Patronu kandıracağını vâdetti. İki gün sonra artık bir terzi idim. İlk ay kendime gayet güzel bir tayyör yaptırım. Güzel giyiniyordum. Vapurda, yolda, herkes bana bakıyordu. Altı ay sonra terzihanenin içine benim gibi şık müşteri bile girmiyordu.(...) gündeliğimi almakla beraber en yeni, en son moda esvapları giyiyorum. Mes'udum. Aşksız, kocasız mes'udum. Namusumdan, izzet-i nefsimden hiçbir şey kaybetmeden mes'udum! Benim başıma her felaket süs iptilasından gelecekti.' (Uçurumun Kenarında:1297-1298)

Hikâyede kadının iffeti ile istekleri arasında bulduğu yol, onun tercihleri ve öncelikleriyle, hayatını nasıl düzenlediğini anlatmaktadır.

1.5. Yanlış Batılılaşmanın Sebepleri ve Çözümü

Yukarıda belirtmiş olduğumuz toplumsal huzursuzluğun ve aksaklıkların Ömer Seyfettin'e göre tek bir sebebi vardır; yanlış batılılaşma. Ona göre geçmişini gerektiği gibi tetkik etmeden, birtakım değişiklikleri tepeden inme bir şekilde topluma empoze etmeye çalışmakla batılılaşmaz. Geçmişe sırt çevirmekle çağdaşlaşacağını sananların, elindekilerin kıymetini bilemeyecek kadar cahilleştiklerinden haberleri yoktur:

'Boğaz ..., deniz düz mavi bir kadife gibi uzanıyordu. Başka milletlerin elinde olsa, bu neşesiz İstanbul kim bilir nasıl bir dünya cenneti olurdu? Vaktiyle babalarımız bu güzelliklerden istifade etmişler, yemişler, içmişler, sevmişler, sevilmişler, zevk içinde, heyecan içinde hayatlarını geçirmişlerdi. Biz şimdi zevklerini ayıplamağa bile kalkıyorduk. O kadar bozulmuş, ... aptallaştığımız.' (Bir Temiz Havlu Uğruna:759).

Kendi değerlerinden, geleneklerinden uzaklaşan Türkler, sanki bir zamanlar onların da mutlu olduklarını unutmuşlar, ne kadar hevesli olsalar dahi hiçbir zaman onlar gibi olamayacakları batı alışkanlıklarına dört elle sarılmışlardır. Eski mutlu devirler ise yaşlı insanların dilinde masal tadında dinlenen hikâyelerde kalmıştır:

'Seksen sene evvelki hayatı birden hatırlıyordu; o vakit erkeklerden ayrı bir kadınlar âlemi vardı ki şimdi tamamıyla dağılmıştı. Kendilerine mahsus eğlenceleri ve zevkleri vardı. Moda yoktu... Annelerinin esvaplarını kızlar giyer, büyük ninelerinin mücevherlerini torunlar takardı. Sırmalı, çedik pabuçlar, kırmızı feraceler Hiç aralarında çirkin, yani zayıf ve hastalıklı yoktu. Erkekler yalnız kadınlarını tanırılar, işlerinden sonra erkence evlerine gelirler, zevcelerine doyum olmaz aşk ve muhabbet sahneleri ibda ederlerdi... Kiraathaneler, gazinolar, ... kulüpler, tiyatrolar, ... bekârhaneler, bütün bu Türk erkeklerini eşlerinden ayıran; zavallı Türk kadınlarını تنها evlerde unutulmuş bir bekçi gibi bırakan felaket mahalleri yoktu. Kadınlar erkekleriyle üzülmekten yaşıyor, havuzlu ve kameriyeli bahçelerinde, bostanlarda, deniz kenarlarında, cesim ve nadir yalılarda ..., eğleniyorlar, mes'ut oluyorlardı. Ne oyunlar, ne âdetler, ... vardı ki bugün ... tamamıyla unutulmuştu. Bugün Frenkçe okumak, moda yapmak çılgınlıklarından, soğukluklarından, boş bir tekebbürden, manasız ve münasebetsiz bir tefevvuk iddiasından başka bir şey yoktu... Frenklik bir veba gibi içimize girmiş, ..., dudaklarımızın tebessümünü silmiş, feracelerimizi parçalamış, ... kınalarımızı bile ortadan kaldırmıştı. Her şey yalan, her şey sahte, her şey taklit oldu. An'anelerimiz öldü. ... Âdetlerimizle beraber sevinçlerimiz de söndü. ..I... Her şeyden nefret eden, her şeyi fena gören, her şeyi karanlık gören, berbat, hasta,bir nesil...' (Bahar ve Kelebekler:165-166).

Hikâyede toplumsal yaşamı değiştiren unsurlardan söz ederek, bu durumun aile ilişkilerine ve bireysel yaşamlara nasıl yansıdığı açıklıkla görülebilmektedir.

Deđerlendirme ve Sonuç

Türk toplumunun belki de tarih boyunca içinde bulunduğu en çalkantılı zamanda yaşıyan Ömer Seyfettin, yaşadığı ağıın açmazlarını, bunalımlarını ve reçetelerini eserlerinde göstermeye çalışmıştır. Özellikle anlatı zamanı olarak yaşadığı ağı zemin aldığı hikâyelerinde kendi fikri penceresinden toplumu gözlemlemiştir. Bu gözlemlerinde eleştirilerine açık açık yer vermiş, toplumun aksayan yönlerine mercek tutmuştur. İncelemeye konu olan hikâyelerinde yazar, evlenmek isteyen kadın ve erkekleri, toplumun evliliğe bakışını, evlilik kurumunda kadın ve erkeğin görevlerini, yanlış batılılaşma sonucunda asimile olan insanları, yabancı kadınlar ile evlenenlerin başına gelenleri yer yer karikatürize ederek mizahi bir dille anlatmıştır. Toplumun içinde bulunduğu buhranı yansıtabilmek için canlı örnekler ile aktüel bir üslupla meselelere eğilen Ömer Seyfettin, bir bakıma milli değerlerden uzaklaşan toplumun varacağı sakıncalı sonucu göstermeye çalışmıştır. Siyasi düşünceleri doğrultusunda bu hengâmeden çıkış haritasının Türk kimliğinin kökenlerinde ve gerçek kültüründe yatmakta olduğunu düşünen yazar eski zamanların özlemini eserlerinde dile getirmiş, çözümün de milli bilincin ve Türk kültürünü oluşturan değerlerin toplumda karşılığının olduğu dönemlere dönmek olduğunu belirtmiştir.

Kaynakça

- Bektaş, M. (2019), “Ömer Seyfettin’in Hikayelerinde Aile ve Toplumsal Cinsiyet”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın Ve Aile Araştırmaları Anabilim Dalı.
- Budak, A. (2008), *Batılılaşma ve Türk Edebiyatı*, Kitabevi Yayınları.
- Enginün, İ. (2007), *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, 6. Baskı, Dergâh Yayınları.
- Kaplan, M. (2006), *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmaları*, 7. Baskı, Dergâh Yayınları.
- Seyfettin, Ö. (2019), *Bütün Hikâyeleri*, (Haz. Nazım Hikmet Polat), 3.Baskı, Yapı Kredi Yayınları.